

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת וירא תשע"ח

© כל הזכויות שמורות למו"ל, אין לקרוא בזמן התפילה וקריה"ת.

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

ואומר להם "תשבו, תאכלו, ותלכו" הרי שהם יבינו שאינו רוצה שיתעכבו ונותן טעם לפגם בכל ההרגשה שלהם.

אם כן, שואל בספר "אוצר הרעיון והמחשבה", מדוע פונה אברהם אבינו - שאין לנו מכניס אורחים גדול ממנו - אל האורחים ואומר להם: "ואחר תעבורו?" ומתריך בדרך צחות כך:

הנה אברהם אבינו נעשה לו נס שהקב"ה הוציא חמה מנרתיקה, כדי שלא יבואו אורחים, והרי אין בעל הנס מכיר בניסו, ישב אברהם אבינו וחשב מה קורה כאן שכבר שלשה ימים ששום אורח לא רוצה להגיע? אולי יש איזה פגם בהכנסת אורחים שלי, שבגלל זה אנשים מרגישים כאן שלא בנח? חשב וחשב, והגיע למסקנה שאולי העובדה שכדרכו תמיד היה פונה אל האנשים בגמור הסעודה ומחייב אותם לברך ולהודות למי שהעולם שלו, לבורא עולם, אולי זה הסיבה שאנשים לא רוצים להגיע, כי הם לא תמיד רוצים להתעכב כדי לברך. לכן כשראה את המלאכים אמר להם: "וסעדו לבכם ואחר תעבורו" אין לכם מה לחשוש שתתעכבו בסיום האוכל אלא מיד תוכלו ללכת... (אוצר הרעיון והמחשבה)

ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות (יח ו)

בגמרא בבא מציעא (פז, א) "כתיב קמח וכתוב סלת אמר רבי יצחק מכאן שהאשה צרה עיניה באורחים". ופירש רש"י שההוכחה היא ממה שאברהם אמר קמח ושרה אמרה סלת. כל המפרשים מתקשים, מהיכן הראי' שצרה עיניה באורחים, הרי סולת הוא יותר חשוב מקמח, ואם הביאה סולת לכאורה אין עיניה צרה באורחים?

תירץ בדרך צחות בספר "אוצר הרעיון והמחשבה" שהנה כשעושים סעודה, יש בזה שתי סוגים, יש "סעודה" ויש "שלחן מתוק", אם רוצים שהסועדים יאכלו סעודה שלימה עם מנה ראשונה ומנה מרכזית מגישים בתחילה לחם או לחמניות שיטלו ידיהם לסעודה. אבל אם זה רק "שלחן מתוק", נותנים על השולחן "מציות" או "לחמניות מזונות" וכי' ואז זה מנה אחת בלבד.

והנה מקמח עושים לחם, אבל מסולת עושים מיני מתיקה. וזה ההוכחה, שאברהם רצה שתביא קמח כי האורחים צריכים להתחיל עכשיו סעודה עם לשונות בקר וחרדל וכי', אבל שרה הביאה סולת, שיבינו שזה רק "שולחן מתוק" ... (אוצר הרעיון והמחשבה)

אמרו חז"ל (ב"מ פז ע"א) הוא אמר קמח והיא אמרה סולת מכאן שהאשה עיניה צרה באורחים. הקושיא מפורסמת שהרי אדרבה מן הפסוק הראיה להיפך שהיא אמרה סולת שהיא יותר ביוקר מקמח א"כ מכאן ראייה שאין האשה עיניה צרה באורחים.

פירש הבעש"ט הק', ע"פ משל, פעם אחת קרא האריה לגוריו ואמר להם דעו לכם בני אתם הגיבורים של העולם, ואין לכם ממה לפחד כלל. כל הבריות פוחדים מכם. יום אחד יצאו הגורים לטייל בעולם, הגיעו לארמון חרב והיו בו הרבה ציורים, באחד מהם שמשון הגיבור הורג אריה ומשסעו כשסע הגדי, רצו האריות ברוב בהלה אל אביהם ואמרו לו: איך אמרת שאנחנו הגיבורים בעולם והרי ראינו בציור גדול איך שאדם משסע אריה. ענה להם אביהם, אדרבה מזה ראייה לדברי, אילו היה זה דבר טבעי שאדם ישסע ארי לא היו עושים מזה תמונות גדולות כ"כ לראויה, אבל משום היות הדבר פעם אחת ויחידה ואינו מזדמן בכל יום עשו מזה תמונה גדולה לראויה. וזהו שאמרו חז"ל, התורה מפרסמת נדיבות לבה של שרה שהוא אמר קמח והיא אמרה סולת מכאן ראייה ששרה אמנו היתה יוצאת דופן ואשה אחרת עיניה צרה באורחים.

מופלא הוא פירושה של "בעלי התוספות" על התורה לפסוק זה, וזה לשונם: "מהרי שלש סאים" - מכאן שהנשים עצלניות: "קמח סולת לושי ועשי עגות" - מכאן ששרה עיניה צרה. מדקאמר לה אברהם שלש סאים קמח אמרה לו וכי אעשה לחם שחור כמו שעושים מקמח. א"ל סלת עשי כמו פת נקיה: [לפי פירושם, נסתר הפירוש הנ"ל]

בספר אהבת וסגולת ישראל הביא לפרש בדרך צחות, למה אשה עיניה צרה באורחים, עפ"י הגמ' אוקירו נשיכו שביל שתתעשרו. שהאשה אינה חפיצה שבעלה ירבה בגמ"ח שכן צדקה היא סגולה לעשירות, "עשר בשביל שתתעשר", וכך, כשירצה הבעל להתעשר יוכרח להשתמש עם הסגולה האחרת ולכבדה בשביל שיתעשר...

אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר (כב, כ').

פירש רש"י בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר בלבו ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה וכו'. בישרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו וזה הדברים האלה.

והוא ישב פתח האהל כחם היום (יח, א)

כתב רש"י, "פתח האוהל - לראות אם יש עובר ושב".

מה הביטוי של "עובר ושב"?

אומר האדמו"ר הק' רבי אברהם יעקב מסאדיגורא: העניינים מצאו את דרכם בעצמם לאוהלו של אברהם אבינו, אבל היו כאלה שרצו להיכנס אך התביישו, לכן הם התקרבו לאהל והתרחקו ממנו, וחזר חלילה, והיו "עובר ושב"... אברהם אבינו המתן לראות היש עובר ושב, וכאשר מצא עניים כאלו, היה רץ ומזמינם להיכנס. בספר "אדיר במלוכה" מסופר על טביעת העין שהיתה לרבי הקדוש רבי יצחק מבוהוש זצ"ל והבנתו בנפש האדם:

ביתו היה פתוח לרווחה לכל רעב ונצרך. פעם אחת הגיע יהודי שראה כגביר ובפיו היתה בקשה שונה מבקשות הצדקה והעזרה השגרתיות - הוא אמר כי הוא גביר גדול המקבל הרבה מאוד דברי דואר, אך לידי השכנים מחטטים בתיבות הדואר והוא חושש שמא דברי דואר נעלמים לו, ולכן הוא מבקש להפנות את המכתבים למעונו של הרבי.

הסכים הרבי בחפץ לב לסייע לו בכך, וכך בכל יום היה מופיע בשעת הצהריים לשאול אם הגיעו דברי דואר עבורו.

משחלפו הימים ואפילו דבר דואר אחד לא הגיע עבורו, פנתה הרבנית אל הרבי וסיפרה על הגביר המגיע לשווא יום אחר יום לביתם.

"כך?" שאל הרבי, "כנראה שהוא רעב ורוצה לאכול אלא שמתבייש הוא".

"אם הוא מתבייש", סברה הרבנית, "ודאי יתבייש גם כשאציע לו אוכל".

חייך הרבי ואמר: "כשיבוא מחר אמרי לו כי הדוור עדיין לא הגיע, תציעי לו להמתין מעט, ובינתיים תגשי לו משהו לאכול..."

הרבנית עשתה כדברי הרב, ומאותו יום ואילך כאשר היה מגיע אותו אדם לבר פרטים אודות מה שנשלח לו בדואר, ענתה שעדיין לא הגיע, ובנתיים הושיבה אותו על יד השולחן והגיש לו ארוחה חמה. הלה היה אוכל לשובע נפשו, ולאחר מנוחה קלה, הלך לדרכו...

הנה כי כן, מצוות הכנסת אורחים צריכה להיעשות ברגישות רבה, תוך שימת לב לכל פרט שהוא ייטיב עם תחושותיו של האורח. (ומתוק האור)

יח נא מעט מים (יח, ד)

כתב רש"י: ע"י שליח.

יש להבין, ג' פרים שחט אברהם אבינו בשביל שיהיה לכל אחד לשון של בקר, וכשמגיע אל המים אומר "יח נא מעט מים"? למה לא לתת להם הרבה מים? מתריך רבי ישראל מסלנט זצ"ל עם יסוד מוסר, אי אפשר להיות צדיק על חשבון השני! אי אפשר להדר בהכנסת אורחים כזוה על חשבון השני, לכן כיון שאת המים הביא השליח, אמר אברהם אבינו יח נא "מעט מים".

ראוי לצרף כאן סיפור (אותו סיפר הרב אליהו דיסקין) על החפץ חיים, המלמד הן על "גדולה הכנסת אורחים" והן על היסוד הנ"ל שלא להדר על חשבון השני:

בחור אחד עבר בדרכו בראדין, היה זה ביום שישי, שעות ספורות לפני כניסת השבת. באין לו מכיר בעיר זו, פנה אל ביתו של החפץ חיים, שקבלו בסבר פנים יפות. כשראה החפץ חיים שהבחור נראה עייף מאוד ותשוש מהדרך, הציע לו מטה לישון. הבחור שבאמת היה מאוד עייף נענה להזמנה ונשכב לישון. כשהתעורר הבחור, אמר לו החפץ חיים, שכבר סיימו להתפלל בבית הכנסת, והוא מחכה שהבחור יתפלל ולאחמ"כ יסעדו את סעודת השבת. לאחר הסעודה רצה הבחור ללכת לישון, וראה שהשינה ממנו והלאה ואינו מצליח להירדם. הלך להסתכל מהחלון וראה שכבר עלות השחר. נחרד הבחור להיווכח שהחפץ חיים חיכה לו כל כך הרבה זמן עד שיתעורר.

לאחר התפילה בבוקר, ניגש אל הרבנית, ושאל אותה מה היה אתמול בלילה, סיפרה לו הרבנית, שכשהגיע החפץ חיים מהתפילה, וראה שהבחור עדיין יושן, לא הרשה לעיררו משנתו, ואמר לבני הבית, שהם יאכלו, ובנו עשה להם קידוש, ואחרי הסעודה, שיערכו מחדש את השולחן כאלו שלא אכלו עדיין, והוא יחכה לאורח. כשסיימו את הסעודה וראו שהבחור עדיין לא התעורר ערכו באמת את השולחן מחדש, ואמר להם החפץ חיים שילכו לישון והוא יעיר אותם כשהבחור יתעורר. ואכן כשהבחור התעורר קמו כל בני הבית והצטרפו אליו לסעודה, כדי שלא ירגיש אי נעימות לאכול לבד, ועל שעייב את החפץ חיים כל כך הרבה זמן מלאכול.

ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו (יח, ה)

אדם שעושה סעודה ומזמין את רעיו לשמוח אתו, מן הנימוס הוא שכשמגיעים האורחים מזמינים לשבת ולאכול. אבל אם פונה אליהם בהגיעם

ועל זה אנו חיים עד היום, על השתיקה הרועשת של אבותינו הקדושים!
(תפארת שמשון)

כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמר דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (יח, ט)

שוויה של פרוסת לחם במדבר

אברהם היה מקבל עוברים ושבים משדיו וכולין ושותין הוה א"ל ברך א"ל מה נמצא אמר ברוך אל עליון שאכלנו משלו. אם קבל עליו וברך הוה אכיל ושתין ואילו ואם לאו הוה א"ל הב מה דעלך וזהו א"ל מה אית לך עלי א"ל חד קשיטה דחמר בעשרה פולרין וחדא ליטרא דקופר בעשרה פולרין וחד עיגול דפיתא בעשרה פולרין מאן יב לך חמרא במדברא מאן יב לך קופר במדברא מאן יב לך פיתא במדברא מאן יב לך עיגולא במדברא מן דהוה חמי הדיא עקתא דהוה עקי ליה הוה אמר ברוך אל עליון שאכלנו משלו" (ילקוט שמעוני רמז פב)

המדרש מתאר את האופן שבו היה אברהם מחנך את באי ביתו לקיים את מצוות ד'. תחילה כיבד את אורחיו באוכל ובשתיה, וכאשר הודו לו הפנה אותם להודות למי שהאוכל שלו, ולימד אותם כיצד לעשות זאת.
מי שסירב לברך – "נאלץ" לעשות זאת...
כיצד?

אברהם אבינו היה אומר לו: "אם אינך רוצה לברך למי שהאוכל שלו, משום שאתה סבור שאכלת משלי, אם כן, עליך לשלם לי על סעודתך!", ואז הגיש לו אברהם חשבון מפורט על כל מה שאכל ושתה, כשהסכום לתשלום מגיע למספרים דמיוניים.

האורח היה מתפלץ למראה הסכום, ושואל: "כיצד הגעת לסכומים כאלו? פרוסת לחם בשווי חמש מאות שקלים? רבע עוף במחיר של אלפיים שקלים? מעולם לא שמעתי על מסעדה כזאת... בסך הכל מדובר במעט לחם ובשר וקצת מים?!"

"הלא אתה נמצא כעת במדבר", הזכיר לו אברהם, "וכאן הכל יקר פי כמה מאשר במקום ישוב. האם אתה יודע שרק התשלום על הדלק למטוס שהביא את הסחורה מן היישוב הקרוב ביותר עלה לי חמישים אלף שקל?!"

לשמע התשובה ההגיונית, השתכנע האורח שעדיף לו לברך... מתוך מדרש זה הביא הרב חיים קנייבסקי ראייה לשאלה הלכתית שהובאה לפניו, ומעשה שהיה כך היה:

רבי מרדכי ירימ זצ"ל שהיה בימי השואה הנוראה באחד ממחנות הריכוז, ומצבו הלך והתדרדר. הוא סבל קשות מן הרעב, ובנוסף לכך לקה במחלת הטיפוס. עד שחש שאם לא יאכל דבר בשעות הקרובות, הוא ימות במהרה מרוב חולשה.

בקושי רב ובמאמץ אדיר הצליח לגרום את עצמו אל מחוץ לצריף, וראה מסביבו רק שלג וקרח. לפתע הופיע מולו אחד מאסירי המחנה, ובידו ארבע חתיכות לחם – אוצר אדיר באותם ימים!

רבי מרדכי הבין כי היהודי שלפניו הצליח להוציא את הלחם בגניבה מהמטבח, אבל גם ידע שאין שום סיכוי שהלה יתנדב מרצונו לתת לו מהלחם שבידו...

מאחר שלא היה לפניו כל מוצא אחר, אזור את שארית כוחותיו, ודף את בעל הלחם. הלה החליק על הקרח כשחתיכות הלחם שהיו בידו מתגלגלות לכל עבר... ומיד חטף החולה את אחת החתיכות וברח...

אותה פת לחם הצילה את חייו של רבי מרדכי, הוא החלים ממחלתו, ושרד את השואה.

לימים נהיה רבי מרדכי תלמיד חכם חשוב וידוע, ושימש כמשגיח בישיבת טשעבין, אולם כל ימיו הוא התייסר על הגזילה שגזל בהיותו במחנה. פעם אחת נכנס אל הרב אלישיב – מחותנו, ושאל אותו אם עשה כהוגן בכך שגזל מן הלחם, ומה עליו לעשות כדי לכפר על אותו מעשה.

למעשה שאלת התחלקה לשלוש שאלות נפרדות: ראשית, האם היה מותר לו לקחת מן הלחם? שנית, גם אם הדבר נעשה כהוגן, האם עליו לחפש את בעל הלחם, ולשלם לו על הגזילה? ושאלה שלישית, שאמנם לא שאל, אך נשאלה לרבי חיים קנייבסקי: אם עליו לשלם, כיצד מחשבים את שוויה של אותה חתיכה – כפי שוויה כיום, או כפי מה שהייתה שווה אז, במחנה?...

על השאלה הראשונה נענה, שמאחר וליהודי השני היו ארבע ככרות לחם, הרי שנטילת ככר אחד מידו לא סיכנה את חייו. אם כן, אי כאן שאלה של נפש תחת נפש, אלא רק שאלה אם מותר לקחת את ממונו של הזולת בלא רשות כדי להינצל, ועל כך התשובה היא, כי אכן רשאי אדם להציל את נפשו על ידי גרימת נזק לממונו של חברו. מסיבה זו נאמר בגמרא, שרשאי אדם להצית שדה חיטה של חברו כדי להינצל מאויבים הרודפים אחריו ומבקשים את נפשו (ב"ק ט, ב).

אלא שהמציל עצמו בממון חברו, חייב לשלם לאחר מכן לבעל הממון את כל הנזק שגרם לו. על כן התשובה לשאלה השנייה היתה שעליו לשלם לנגזל את הגזילה. אך מכיון שהוא לא הכיר את האיש ממנו גזל את הלחם, עליו לתת את הסך שגזל לצרכי ציבור, מתוך תקווה שגם אותו איש או יורשיו שכבר הלחם נגזלה ממנו ינהג אותם כספים, ובכך יש מעין תשלום על הלחם שנגזל מידו.

כעת נותרה השאלה האחרונה – מהו הסכום שעליו לשלם, כפי שווי לחם בימים אלו, או כפי שוויו במחנות ההשמדה?

כתשובה לשאלה זו, סבר רבי חיים קנייבסקי שאולי עליו לשלם כפי שהיתה שווה ככר לחם במקום שבו התרחשה הגזילה, ואף שאין לכך מקור מפורש, במדרש שהובא לעיל ניתן למצוא סימוכין לכך, שכן אנו רואים שהמתחייב לשלם על לחם שאכל במדבר, אינו יכול להיפטור בתשלום שוויו של לחם בעיר, אלא עליו לשלם כפי שעולה פרוסת לחם במדבר...

(ומתוק האור)

הענין שאברהם היה אחר העקידה במדריגה זו שהצטער מאוד ונשפל רוחו לאשר לא זכה לגמור ציווי ה' בשלימות הגמור. והרהר בלבו לאמר כי הוא עצמו חייב בדבר שלא נגמר ונעשה החפץ ורצון הבורא להקריב את יצחק בנו על גבי המזבח. כי הקב"ה הבטיחו כי ביצחק יקרא לך זרע. וממילא כאשר לא היה עדיין ליצחק זרע לא היה במציאות כלל שיהיה נקרב עולה. אבל באם היה משיאו לו אשה מבנות ענר וכו' והיה לו ליצחק זרע קודם העקידה. כבר היה יכול להתקיים מאמר ה' יתברך שהבטיחו. וממילא היה ביכולתו להקריבו לעולה והיה נגמר ונעשה רצון ה'. בישור הקב"ה שאל יצטער בזה כלל כאשר לא היה שום מציאות שיהיה ליצחק זרע עד עכשיו. ולא היה אפשר כלל מקודם כי כעת נולדה בת זוגו. וההבטחה כי ביצחק יקרא לך זרע היא דוקא ממנה. ומתחילה כוללת שצויתך לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלהו. ובדאי נעשה מאמרי על ידך בלי שום הפסד וגרעון כלל:

ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב (יט, לו)

מעשה נורא מובא בהקדמה לשו"ת "אגרות משה" (חלק ח). "בליובאן היו גדולי תורה רבים ורבינו (הגר"מ פיינשטיין זצ"ל) היה מספר את המעשה דלהלן כדי להראות שהיו מהם שהגיעו למדרגת רוח הקודש כמעט, של גילוי אמיתי בתורה: "בתחילת חורף תרפ"ב חלה אחד מבעלי הבתים ונפל למשכב במין חולי מוזר ולשונו התנפחה בפיו. כאשר תקיף ליה עלמא, ורבי משה בא לבקרו, ביקש החולה להוציא כל איש מעליו וסיפר לרבינו את סיבת חליו.

וכה סיפר, שבוע קודם לכן, בשבת פרשת וירא הקשה ליצד זכו בנות לוט שהמשיח יהיה מצאצאיהן אף שלא בושו בגילוי עריות שעשו, והודיעו שבניהן הם מאביהן, ודיבר עליהן בדרך בזיון. בלילה הופיעו בחלומם שתי נשים זקנות מאד, שראשן ופניהן מכוסים ואמרו שהן בנות לוט, הן הוסיפו ואמרו לו ששמעו את מענתן, ובאו מעולם האמת לענות לו.

הן טענו שהיו יכולות לומר שמאחר שהן ממשפחת אברהם וניצלו בדרך נס מסדום, לא היו תולים בהם מעשה זנות והיו יכולות לייחס לעצמן כל מעשה נס כך שהיו יכולות לומר שנתעברו מן השכינה כביכול, ולייסד דת חדשה כנצרות, ולכן קראו לבניהן עמון ומואב להודיע שכאשר אשה מתעברת יש לוולד תמיד אב בשר ודם, בזכות זה זכו ויצא מהן המשח האמיתי.

עוד אמרו לו שהוא חטא גדול כאשר דיבר עליהן בדרך בזיון, ומאחר שהוא דיבר עליהן בזלזול הוא ייענש מידה כנגד מידה כמרגלים (רש"י במדבר י"ד ל"ז) ותשתרבב לשונו ותתנפח בחולי משונה, וכך ימות. כשסיים האיש לספר את סיפורו היסב את פניו אל הקיר ונפטר לעולמו. רבינו ראה בכך עניין אמיתי, מאחר שגם ההסבר נראה לו הסבר אמת".

מאוצרות המגידים

ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך (כב, טז)

יש המקשים, מה בעצם היתה הגדלות המיוחדת של אברהם אבינו במעשה העקידה? נכונותו לשחוט את בנו? וכי מה יכול היה לעשות, הרי הקב"ה צוה עליו "קח נא את בנך... והעלהו לעולה", האם יכול היה שלא לשחוטו?

סוד הענין טמון כאן בפסוק, וכך דרשו חז"ל במדרש (ויק"ר כט, ט)
"כי נשבעתי נאם ה'", מה צורך היה לשבועה? ר' ביב בר אבא בשם ר' יוחנן

אמר: עמד אברהם בתפילה ותחנונים לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבש"ע, גלוי וידוע לפניך, בשעה שאמרת לי 'קח נא את בנך את יחידך' היה בליבי מה להשיבך, והיה בליבי מה לאמר: אתמול אמרת לי 'כי ביצחק יקרא לך זרע', ועכשיו אתה אומר לי 'העלהו לשם לעולה'? אלא כשם שהיה לי מה להשיבך וכבשתי את יצרי ולא זהבתיך כחרש לא אשמע וכאלה יפתח פיו – כך כשהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים, תהא מזכיר להם עקידת יצחק אביהם, ועמוד מכסא דין לכסא רחמים".

אנחנו מוכנים לעשות הרבה דברים, אבל לפחות להגיב איזו תגובה. אני מוכן שחברי יעשה לי הכל, אבל לפחות שידע שהוא לא נהג עמי בצדק, מה, גם זה אסור לי!

כשצויהו הקב"ה על העקידה, יכול היה אברהם לומר: "רבש"ע אני מוכן, אבל רק תסביר לי דבר-מה, רק שאלה אחת קטנה: הרי הבטחתי שממני ייבנה עם ישראל! אבל אברהם לא הגיב, לא שאל שאלות, וביקש שבשכר זה גם הקב"ה לא יגיב כשעם ישראל יעשו עבירות. לבקש מהקב"ה שימחל – זה הוא לא היה יכול. כיצד ניתן למחול על עבירות?! רק זאת הוא ביקש: אני סרגתי את פי – גם אתה, רבש"ע, אל תעשה כלום. כביכול.

וזה לא היה הנסיון הראשון שלו. בפרשה הקודמת הקב"ה מצווה עליו: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך". היה זה דבר קשה מאוד עבור אברהם אבינו. אברהם בנה את ביתו בחרן. הוא עמל קשות להחזיר את כל אנשי המקום בתשובה, עוד עבודה רבה היתה לפניו, והנה הקב"ה אומר לו "לך לך"! ומבטיח לו שיהיה לו שפע וכל טוב במקום החדש. ומה עושה אברהם? לא שואל שאלות, אלא מיד "וילך אברהם כאשר דבר אליו אלוקים", הוא משליך מאחוריו את הכל והולך!

וידעתי אין זה הכל. סוף סוף הוא מגיע לארץ כנען, והנה בפעם הראשונה בהסטוריה האנושית נהיה רעב בעולם. אין מה לאכול. הרי הוא היה יכול לבוא בתלונה ולומר: "רבש"ע אמרת לי לך לך אל הארץ אשר אראך, ויהיו לך ברכה והצלחה וכל טוב, ועתה, כשהגעתי לכאן – אין לי מה לאכול. זה דבר שלא היה לפני כן, פעם ראשונה שאין מה לאכול. ומה עם ההבטחה שהבטחת לי רבש"ע? אבל הוא לא אמר מילה!

"לוט ישב בשער סדום"

כשהגיעו המלאכים להפוך את סדום מצאו את לוט ישב בשערה שבאותו יום מינוהו שופט עליהם (רש"י בראשית יט, א). ותמוה: במשך יובל שנים לא נהפכה, וביום שמינו את לוט כשופט, דוקא אז נהפכה? לכאורה, עם שופט צדק כלוט, היו להם סיכויים לשפר את דרכם!

אקדים לתשובה ספור מעשה, ובי היה מעשה.

כשהשתלטו הרוסים על ליטא אסרו על קיום הישיבות, סגרו את תלמודי התורה, אטמו את המקוואות, אבל לא יכלו לאסור את האנשים, כבודדים, לקיים מצוות דתם. ונבנהרדוק, הן יודעים אתם, חכנונו לאור: "לא יבוש מפני המלעיגים עליו בעבודת השם", גירא בעיני השטן! הלכתי אפוא בחוצות העיר כשציציותי בחוץ.

ההשטן הגיע. שוטר עצרני: "מה החוטים האלו?!"

"בגד של יהודים", אני עונה. "יש ברוסיה חופש דת!"

עיניו ירקו ברקיים: "חופש דת בבית. ללכת כך ברחבו זו התגרות, פרסומת לדת. פעילות אנטי מהפכנית", צמד מלים שעורר לחלחה באותם ימים. "את התעודות!" הרי לך. הייתי פליט מפולין, חסר תעודות. זו היתה עברה פלילית, שעלולה לסבך בצרות צרורות!

"בוא אתי, במשטרה יחקרו". וימצאו שאני בן ישיבה ואיני עובד, "טפיל" לפי הגדרתם, עברה נוספת. אך מה באפשרות לעשות, כאשר אבדתי אבדתי.

אנו הולכים, וכולם סוטים מדרכנו כאילו היינו מצורעים. איש אינו רוצה בקשרים, לא עם שוטר ולא עם אסיר.

תוך כדי הליכה אני שולף מהכיס שני רובלים, ומושיט לו.

"טוב יפה", הוא מסנן בארסיות. "פרופוגנדה, פרסומת חוצות לדת, וחסר מסמכים, ומנסה לשחד שוטר בעת מלוי תפקידו. תמשיך כך, לקבור את עצמך!" ומחיש את צעדיו לעבר תחנת המשטרה. כשנגיע לשם אני אבוד, הדברים יצאו מכלל שליטה.

"טוב", אני עונה. "תגייד אתה, כמה?"

"חמישה, לא פחות."

למזלי הטוב, היה לי. החמישייה החליפה ידיים והוא הפטיר: "לך, ושלא אראה אותך יותר". בלי חמישה רובלים, התכוון.

והבנתי שבסדום היו חוקים נוראים, ואיך שרדו שם? אם לא במתן קופיקות אזי במתן רובלים. אבל ביום בו מינו שופט הגון שאינו נוטל שוחד ושופט בנוקשות על פי חוקי סדום, אחת דינה להחבר...!

לוט, ואנחנו

נפש האדם מי ידע! "יוסע לוט מקדם" (בראשית יג, יא) הסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר: אי אפשי לא באברהם ולא באלוקיו (רש"י) - והכניס אורחים במסירות נפש, ואפה מצות כמנהג שראה בבית אברהם (רש"י בראשית יט, ג).

ואם אתה תמה על כך, בוא וראה: קורח חלק על משה רבינו ונבואתו ועל תורה מן השמים. משך אחריו מאתיים וחמישים ראשי סנהדראות, ואת און בן פלתי להשתלף, אבל נתן תקיעת כף. אמרה לו אשתו: "תישן, ואני אסתדר אתם". באו לקראו, וחפפה ראשה בפתח האוהל. אמרו: אין זה צנוע לשוחח עמה עתה, והלכו לבדם אלבדם (סנהדרין קט ע"ב).

כיצד יובן: לחלוק על משה ועל תורה מן השמים, "בהצותם על ה'" (במדבר כו, ט), ובה בעת להקפיד על הידורי צניעות! כמה סתירות מתרוצצות בנפש האדם! בין חמש העבירות שעבר עשו בו ביום, מנו (בבא בתרא טו ע"ב) שכפר בעיקרו, וביזה את העבודה שהיתה בכחות. לא מובן: וכי דורשים מהכופר בבוא שיעריך את עבודתו?! הלאה: אם כפר בעיקר, מדוע חפץ בברכות. וזעם כל כך על יעקב שנטל, עד שנדר להרגו. וצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד, ונשא קולו ובכה. הלא כל הברכות, ממקור הברכות, "ויתן לך האלקים" (בראשית כז, כח). איך אפשר לכפור בבוא ולחפוף בברכותיו?!

אך זה האדם! רבי ירוחם ממיר זצ"ל אמר, שלשוא הוגיעו חכמים וחוקרים מוחותיהם ליישב סתירות בהנהגת האדם, כמה דיו נשפך וכמה קולמוסים נשתברו בנסינות אלו, ולחנם. ומדוע, כי אין כאן כל תמיהה: במהותו, האדם הוא יצור מלא בסתירות!

אני זוכר שספרו. אחד מראשי ההסתדרות, פוקר ומעביר על דת, רחץ בימה של תל אביב ונקלע למערבולת. למזלו, הבחין בו המציל. מיהר לסירתו, אל החסקה, ומשהו. כשהגיע אליו שמעו זועק בחרדה: "אני לא חוזר בתשובה, אני לא חוזר בתשובה!"

נו, תאמרו, הלא גמרא מפורשת היא (ערובין יט ע"א): רשעים, אפילו על פתחו של גיהנום אינם חוזרים בתשובה. אבל לא, תשמעו עד הסוף. כששב אליו רוחו שאלו על כך. ספר לו: גדלתי בבית דתי, אבי היה חסיד סלונים. נמשכתי אחר רוח התקופה והתפקוד, החלטתי לעלות עם גרעין חלוצי ולייסד קיבוץ בארץ ישראל. אמר לי אבי: יתכן שאנו נפרדים לנצח ולא אראה אותך עוד, כפי שאכן היה. יש לי אליך בקשה אחת. לפני שאתה עולה ארצה, לך להפרד מהרבי, לקבל ברכת הדרך. האמת, כבר לא הייתי שם, אבל איך אומרים, בקשה אחרונה ממלאים. חבשתי כיפה ונכנסתי אל הרבי. הוא ידע בדיוק מי אני והיכן אני, ואמר לי: "גדלת כאן, אבל האדם הוא בעל בחירה, ונסחפת למחוזות אחרים. אבל כלום לא יעזור לך, שרשיך כאן. דע, שלא תמות בלי תשובה!"

כשיצא, תלש את הכיפה ושוב לא כסתה את ראשו. וכעת, שנכנס לים ונגרף למערבולת, חשש שקיצו בא ונזכר בדברי הרבי. החל לזעוק שאינו חוזר בתשובה. ואם אינו חוזר, הרי לא ימות. שהרי כך הבטיח הרבי. והראה, שאכן ניצל! ואני מתבונן ושואל: ייצור כזה, כופר או מאמין?!

אם כופר הוא, מה לו ולהבטחת הרבי. ואם מאמין, למה לא הניח הבוקר תפילין?

והתשובה: אדם רגיל הוא, גדוש בסתירות...

כמה שנונו בנובהרדוק את הסיפור "חובות הלבבות" (סוף הקדמה שער הבטחון): חסיד נסע לסחור ולהתעשר במדינת הים, ומצאם עובדים לפסלי עץ ואבן. ולגע בפני הכומר: "איזה עיוורון וסכלות, לסגוד לפסל מעשה ידי אדם!"

התעניין הלה: "ואתה, למי עבודתך?"

התלהב: "לאלקים היחיד שברא הכל, ומשגיח על הכל, ומפרנס לכל!"

אמר לו: "מעשיך סותרים את דבריך!"

תמה: "הכיצד?"

הסביר: "אילו האמנת במה שאמרת, היה אלוקיך ממציא לפניך פרנסתך בעירך ולא היית טורח לעבור אורחות ימים לחפשה!"

נסתמו טענותיו, ושב לעירו, ולא יצא ממנה!

ולעניינו, הבין שחי חיי סתירה!

(והגדת)

"ותלך ותתע"

"וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר, שם על שכמה, ואת הילד וישלחה, ותלך ותתע במדבר באר שבע" (בראשית כא, יד). ופרש רש"י: "ותלך ותתע", חזרה לגלולי בית אביה.

מזעזע.

נזכור: הגר בת פרעה היתה (תרגום יונתן בראשית טז, א) שאמר: מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה, ולא גבירה בבית אחר (בראשית רבה מה, א). והיתה שרה מגיירת את הנשים, והגר דולה ומשקה מתורתו. עד שנתנתה לאשה לאברהם, וסברה שעולה היא בצדקותה על שרה, ושרה דרשה כפפותיה. וברחה, וראתה שני מלאכי מרום, ושמחה: "הגם הלם ראיתי אחרי ראי (בראשית טז, ג). רגילה היתה לראותם בבית אברהם, וסברה שראתה בזכות אברהם. ועכשיו ברחה, ורואה בזכות עצמה, ולא מלאך אחד אלא ארבעה בזה אחר זה, ולא נחרדה (רש"י).

הגע עצמך: רבי שמעון בר יוחאי יצא בשליחות חבריו להצלת כלל ישראל, ובא עד לסייעו. בכה ואמר: "ומה שפחה של בית אבא [הגר] נזדמן לה מלאך שלוש פעמים, ואני לא פעם אחת? יבוא הנס מכל מקום!" (מעילת יז ע"ב). אלמלא נכתב, אי אפשר היה לאמרו: גדולה מרבי שמעון בר יוחאי!

וכתב הרמב"ן (בראשית כד, טב) שיצחק אבינו - יצחק אבינו! - קבע מקום תפילתו בבאר לחי רואי, בה נגלו המלאכים להגר, והמקום קנה קדושה!

ארבע עשרה שנה היתה אשתו של אברהם אבינו, הלא תקופה היא. ואף לאחר שפרשה שמרה עצמה, ונאים היו מעשיה כקטורת, ולבסוף שב אברהם אבינו ולקחה לאשה (בראשית כה, א וברש"י). ואיך יובן שחזרה לגלולי בית אביה? ויותר, שבתוך שעה זכתה להתגלות מלאך ולנס מופלא!

לא, אין הדברים כפשוטם, ואיך יובנו?

רבי מרדכי פרוגמנסקי האיר בהם עינינו, ובמעשה שהיה -

בערב שבת הוצרך לנסוע לקובנה. עלה לרכבת, ומולו ישב יהודי הדור צורה. התפתחה שיחה והלה סיפר שהוא שוחט ומוהל, שתא אומניות הקשוורות למזל אחד (שבת קנו ע"א) וגם מגמת פניו לקובנה, עליהם לרדת במינסק ולהחליף רכבת. הנסיעה התארכה ונמנמו מעט. כשהתעוררו נוכחו שהחמיצו את מינסק. הרכבת המשיכה הלאה, והם אנה הם באים.

"מיר האבן זיך פארבלאנדזעט!" תעינו בדרכנו, קונן השוחט.

"יהודי אינו תועה!" פסק רבי מרדכי.

"מה?!" נתן בו השוחט עיניים תמהות.

"יהודי אינו תועה", חזר רבי מרדכי נחרצות. "על הפסוק: ותלך ותתע, דרשו שחזרה לגלולי בית אביה. ואיך רמוז הדבר, משום שיהודי אינו תועה! - המדרש מספר שספינה ובה יהודי אחד מגיעה לנמל זר. אמרו לו הנוסעים הנכריים: "קח כסף ועלה לעיר וקנה לנו אוכל!"

אמר להם: "הן זר אני פה כמותכם, ולהיכן אלך?"

אמרו לו - הגויים! - "וכי יש יהודי זר? בכל מקום שאתה הולך, אלקיך עמך!" (דברים רבה ב, טז) -

נרד בתחנה הקרובה, וה' יצליח דרכנו!"

משך השוחט בכתפיו, מה היה לו לומר.

הרכבת עצרה, וירדו בלב הישימון. כפר נדח השתרע במרחק. שמו אליו פעמיהם. אין להם בררה, עוד מעט שבת. פגשו גוי, ושאלו האם מתגורר כאן יהודי.

הפנה אותם לבקתה אחת. נקשו בדלת, ובאיזו שמחה קדם בעל הבית פניהם: "אמרו לי, אולי אתם מכם מוהל?"

"כן, אני, מדוע?!"

חיבוק עז, והמארח אמר: "היום מלאו לבני שמונה ימים, הזמנתי מוהל מהעיר ולא בא, איני יודע מה קרה. הפלתי תחינה לפני הקדוש ברוך הוא שימציא לי מוהל. גם עגל קניתי לסעודת המצוה. אולי כבודו גם שוחט, במקרה?"

"במקרה", גם שוחט וגם מוהל.

"חבל רק שאין כאן איזה רב גדול, שיהיה סנדק."

"הבאתי עמי גם רב גדול", אמר השוחט.
"נו, האם יהודי תועה", שאל רבי מרדכי...

(הגדת)

וכו', וכידוע עוד ש"אשה מכרת באורחים" (ב"מ פ"ז) אז מה צריכים לטרוח להבין איך היא ידעה? - ידעה וגמרנו.

התירוץ של הרזיניער הוא נורא ועמוק, תירוץ נפלא:

אומרים בתפילה בשבת "בפי ישרים תתרום, ובשפתי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תהלל". - ארבע דרגות זו למעלה מזו - ישרים, צדיקים, חסידים, קדושים. ולצידם ארבעה סוגי לשונות - בפי, בשפתי, בלשון, בקרב. מה הכוונה?

"בפי ישרים", פה הוא הגלוי ביותר מכל הארבע ביטויי לשון. כאשר הפה מדבר שומעים ורואים כולם, זו הדרגה הראשונה של האנשים הישרים, - כי כבוד הקב"ה מורמם בפיהם החיצוני.

למעלה מהם מהישרים - הם הצדיקים, שמלאכת הקודש שלהם יותר פנימית - "ובשפתי צדיקים" - השפתיים לפעמים חתומים סגורים. - והצדיקים מברכים בשפתותיהם.

"ובלשון חסידים" הלשון היא יותר פנימית, והרבה יותר מכוסה, טמיר ונעלם עפ"י רוב, כי אכן קשה להכיר את מעלתם של החסידים, והם, מקדשים את הקב"ה בלשונם.

הדרגה הגבוהה ביותר היא של הקדושים "בקרב קדושים" קדושים כמלאכים, והם נסתרים וחבוים עמוק בקרבם, לא שייך להכיר את עבודתם "בקרב קדושים תתקדש!" ומאד אפשרי שמסתובב בבית אדם קדוש, וכלל לא מכירים אותו, כי "בקרב קדושים תתקדש" זו מהותו. וא"כ זו שאלת הגמרא, כיון שאכן אלישע היה "איש אלוקים קדוש" מהיכן ידעה זאת, וכי הצליחה

לגלות את זה והרי "בקרב קדושים" הכל טמון במעמקים "עם ה' אלקיו?" משיבה הגמרא שראתה סימנים - הבחינה שלא נראה זבוב על שולחנו וכו'. ע"כ דברי הקדוש שאמר דברים קדושים.

ואני מוכרח לספר לכם:

הזבובים סביב לרבי אליהו

כשרבי אליהו לאפיאן עלה מהגולה לשכון בארץ הקודש לירושלים, מקום מגוריו היה - בחדרון שהשכירו לו בישיבת קמניץ. הייתה לי אז את הזכות להתגורר במחיצתו כמה חודשים.

ויהי היום, ורבי אליהו נקרא לשמש כמשגיח בישיבת זכרון יעקב. (ידוע שכשהיה בביתו של החזון איש, ביקש החזון איש מרבי אליהו שעל אף זקנותו יסכים לשמש כמשגיח כאן בארץ הקודש, לחש לו החזון איש בשקט ובהתרגשות: "עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו, להגיד!" עוד תאמרו ותגידו, ותזכו להעמיד תלמידים").

יום יומיים, לאחר שעזב את החדר בקמניץ, נכנסתי לחדרו לסדר את החפצים, ונוכחתי כי בחלל החדר עפים זבובים רבים. נעמדתי על עומדי ותפסתי את ראשי: "אוי, כל כך חם כאן, ועד היום לא הבחנתי בזבובים, לא נעקצתי מיתושים" גם נוכחתי במאמר חז"ל בפרשתינו (בראשית רבה פרשה נד) ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו, ברצות ה' דרכי איש גם אויביו יושלים אתו (משלי ט"ז), רבי יוחנן אמר זו אשתו שנאמר (מיכה ז) "אויביו איש אנשי ביתו וכו'", א"ר ברכיה אויביו גם אויביו, לרבות מזיקי ביתו, כגון יתושים ופרעושים וזבובים". התבוננתי איך שעד אותו יום, בקיץ החם, והצפיפות, לא נראו יתושים וזבובים בחדרינו. אלא שלא סיפרתי זאת לאיש כי חששתי שמא אני טועה, ובוודאי ילעגו לי, יאמרו: "ר' שלום מספר מעשיות..."

חלפו כמה שנים, ובני שיחי, (רבי יצחק שברון) שלמד ב"זכרון יעקב" תחת עינו הפקוחה של רבי אליהו, שב מהישיבה לירושלים לחג הסוכות, וביום טוב של חג אמר, אבא, אספר לך עובדה מענינת מרבי אליהו:

אם ידוע לך, זכרון יעקב מסובבת בפרדסים וכרמים, כאשר ריבי רבבות של יתושים שונים עפים באויר. ויהי היום, בתקופת תמוז, באחד היעוורים מפי ראש הישיבה רבי נח שמענוביץ, ההיכל היה עמוס ביתושים באופן נדיר. הבחורים סבלו מאד. גם ראש הישיבה נאלץ לדחות מפניו יתושים שוב ושוב באמצע השיעור. והנה לפתע פנה רבי נח ליושבים בסמוך אליו, ועיניו פרוצו דמעות קלות: תראו! שם בצד, איך שהמשגיח יושב ומקשיב לשיעור (כדרכו של רבי אליהו להשתתף בשיעורים) ובמחיצתו אין זבובים, אין! ראו נא קינדרלאך! ככה ראש הישיבה הגדול והצדיק, הוא ביקש מהם להביט על המשגיח הישיש.

כששמעתי סיפור זה, כבר הסכמתי בעצמי לספר גם את מה שאני ראיתי. (להגיד)

בדרך הדושה

אי נימא דאי" מוחזקת לנו מאבותינו, כיון שנפלה בחלקו של שם כשהילק נח את הארץ לבניו כפי שכתב רש"י בפ' לך עה"פ והכנעני או בארץ, ע"ש, א"כ מעולם שייך אר"י לבני ולא היו יכולים העכו"ם לאסור שום אילן, וא"כ מדבקע אברהם עצים מאילן שבביתו ולא לקח עצים בדרך, ע"כ צ"ל דס"ל דאר"י אינה מוחזקת לנו, והיי יכולים לומר מהגלות התחיל משונלד יצחק ונשלם הזמן, ויש"א המדרש ויבקע עצי עולה בביתו ואח"כ הלך אל המקום וכו' ע"כ דס"ל דאי" אינה מוחזקת לנו, לכן שפיר בקע הים לפני בני דנשלם הזמן כבר.

(בנין דוד)

ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום

בהר ה' יראה. (כב, יד)

ויבקע עצי עולה (כב, ג)
במדרש "לכן בקע הים לפני בני". ונ"ל דמבואר בשל"ה הק' וז"ל דמתחילה לא רצה הים להיבקע דעייין לא הגיע הזמן ת' שנים לצאת ממצרים, ובקע אח"כ כי הגלות התחיל משונלד יצחק ונשלם הזמן, אמנם המפרשים הקשו הא נאמר כי יגר יהיה זרעך בארץ לא להם? ויצחק היה בארץ ישראל אשר מוחזקת לנו מאבותינו, ותירצו דאיתאי כמ"ד דאי" אינה מוחזקת לנו. והנה בתפארת יהונתן כתב דלכן בקע אברהם עצי העולה בביתו, ולא היה יכול לקח עצים על הדרך מאיזה אילן, דמבואר בע"ז (נג, ב) דאין לך אילן שלא עבדו בו עכו"ם, ומחובר אסור לגבוה. לכן בקע עצים מאילן שלו שלא עבדו בו עכו"ם. ע"ש. והנה מבואר שם בש"ס דלמד"א דאי" מוחזקת לנו לא היו יכולים לאסור שום אילן, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. א"כ